

Кікінчук Василь Васильович,
кандидат юридичних наук, завідувач кафедри
криміналістики та судової експертології
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНО-ВІДМЕЖОВУЮЧІ ОЗНАКИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Доказування у кримінальному провадженні будь-якої категорії являє собою трудомісткий та енергоємний процес, який передбачає залучення слідчим значної кількості службових сил й технічних засобів. Зокрема, йдеться про таку важливу процесуальну форму використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, як судова експертиза. Вона спрямована на встановлення фактичних даних, які неможливо встановити іншим шляхом та котрі мають істотне значення для органів досудового розслідування [1, с. 133].

Більше того, призначення і проведення судових експертиз є невід'ємним процесом у кримінальних провадженнях, адже в більшості випадків організації розслідування злочинів, вирішальну роль у прийнятті ряду процесуальних рішень на шляху до встановлення істини відіграє саме обґрунтований висновок експерта як дієвий засіб доказування. Однак не слід забувати про те, що висновок експерта не має наперед встановленої сили та переваги над іншими джерелами доказів. Останній підлягає перевірці й оцінці за внутрішнім переконанням слідчого судді, суду, яке повинно ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин провадження у сукупності [2].

Під судовою експертизою розуміють дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини кримінального провадження, що перебуває у віданні органів досудового розслідування, прокуратури чи суду [3]. Залишення без уваги процесуальної форми логічного закінчення даного роду дослідження, як то висновок експерта та кола осіб (органів), уповноважених доручати його проведення експертам, створює враження упушення обов'язкових складових

одиниць окресленої наукової категорії.

З цього приводу слушною видається позиція О. Ю. Горошка та І. О. Аніщенка, які висвітлюють судову експертизу як процесуальну дію, яка складається із проведення досліджень і надання висновку експертом в питаннях, вирішення яких потребують спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла чи інших сферах діяльності і які поставлені перед експертом органом, котрий здійснює кримінальне провадження, з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню в конкретному випадку [4, с. 28]. Зауважимо, що не можна говорити про процесуальну форму як сам процес дослідження, оскільки порядок такого дослідження не встановлюється і не може регламентуватися процесуальним законом, тому що такий порядок повинен визначатися об'єктивними законами галузі тієї науки, в якій проводиться дослідження [5, с. 6]. А тому прийнятним є розгляд процесуальної форми в частині самостійних ознак судової експертизи. А. Я. Паліашвілі до останніх відносить такі: а) процесуальну форму використання спеціальних знань; б) процесуальну форму призначення експертизи; в) процесуальну самостійність і індивідуальну відповідальність судового експерта; г) безпосереднє дослідження об'єктів експертизи; д) об'єктивне і всебічне її проведення; е) процесуальне оформлення результатів [6, с. 19].

Дещо ширшою у вказаному напрямку видається позиція В. М. Шерстюк. Вчена пропонує власне трактування терміна “судова експертиза”, що базується на особистих напрацюваннях та дослідженнях норм законодавства, які регламентують судово-експертну діяльність, у такому вигляді: “...це регламентоване нормами права дослідження, яке має притаманні саме йому предмет, об'єкти й методику та проводиться із застосуванням спеціальних знань визначеним суб'єктом (однією чи кількома обізнаними особами, які мають процесуальний статус експерта) за дорученням зазначених у галузевому процесуальному законодавстві органів і осіб, котрі здійснюють правосуддя (дізнання, досудове слідство, судовий розгляд справ і примусове виконання рішень судів та інших органів чи службових осіб)” [7, с. 24-25]. Розібравши

вищенаведену дефініцію у світлі видозміни окремих норм процесуального законодавства та проведення реструктуризації правоохоронних органів, ми можемо помітити нераціональність використання такого найменування окремого підрозділу Національної поліції, як «дізнання». Якщо ж маються на увазі форми досудового розслідування як стадії кримінального провадження у вигляді дізнання та досудового слідства, залишається незрозумілим їх віднесення до органів, котрі здійснюють правосуддя.

Дещо неординарною видається позиція А. А. Кравченка і М. Г. Щербаковського, які судову експертизу як форму використання спеціальних знань, процедуру вивчення об'єктів частково відносять до слідчої дії [8, с. 30]. Вона не повною мірою співвідноситься із положеннями як тодішнього, так і чинного законодавчого акта, який регламентує діяльність органів досудового розслідування, прокуратури та суду в частині здійснення кримінального судочинства на території України.

Множинність думок з цього приводу лише підтверджує неоднозначність і суперечливість в оперуванні окремими самостійними елементами понятійного апарату судової експертизи, їх смислового поєднанні та науковому обґрунтуванні в частині охоплення всіх аспектів практичного застосування. Більше того, труднощі у з'ясуванні юридичної сутності останньої викликає і той факт, що судова експертиза є різновидом практичної діяльності, що ґрунтується на науці, але разом з тим не є науковим дослідженням [9, с. 234]. Цінність такого роду дослідження полягає насамперед у приведенні наданих матеріалів кримінального провадження, що вміщують фактичні дані про складові елементи злочинної технології збагачення і документальні докази, які містять письмові відомості про окремі юридичні факти, до критеріїв допустимої інформації доказового характеру відповідно до законодавчо закріплених методичних рекомендацій реалізації такого. Це означає, що фахівець у відповідній галузі знань проводить не наукові дослідження, що виявляються в наведенні наукових фактів, зазначенні прикладів й гіпотез, розкритті чи доведенні теорем, висвітленні теорій і припущень тощо, а здійснює методичне

й об'єктивне дослідження підготовлених належним чином та забезпечених у відповідному порядку матеріалів для проведення експертизи, кінцевим результатом якого є вирішення всіх питань, розв'язання задач, поставлених експерту в документі про призначення експертизи (постанові слідчого органу досудового розслідування), якщо окремі не виходять за межі компетентності обізнаної особи.

Проаналізувавши зміст кожного з наведених понять, ми здійснили диференціацію суттєвих ознак судової експертизи, які відрізняють її від іншого роду досліджень та водночас розкривають взаємозв'язок зі стороною гносеологічного пізнання та процесуальної форми. Таким чином, криміналістично відмежовуючими ознаками вказаного різновиду експертизи будуть такі: 1) законодавчо закріплений порядок надання матеріалів для проведення дослідження; 2) процесуальна підстава, тобто обов'язкова наявність процесуального документа або письмового звернення сторони кримінального провадження про призначення судової експертизи; 3) вузьке коло осіб (органів), уповноважених призначити експертизу; 4) можливість проведення виключно атестованими судовими експертами незалежно від місця її проведення (державна спеціалізована установа, юридична особа); 5) використання експертом у ході реалізації дослідження спеціальних знань у різних сферах людської діяльності (за винятком знань в галузі юриспруденції); 6) безпосереднє сприйняття фахівцем отриманих матеріалів досудового розслідування при проведенні дослідження, надання його результатам експертної оцінки; 7) встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, у вигляді науково обґрунтованих відповідей на поставлені запитання в межах компетенції обізнаної особи; 8) процесуальне оформлення отриманих результатів дослідження з обов'язковим ознайомленням про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок експерта та відмову від проведення дослідження без поважних причин (в більшості випадків – зацікавленість або необізнаність).

Бібліографічні посилання:

1. Пиріг І. В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ : монограф. / І. В. Пиріг. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2011. – 312 с.
2. Про судову експертизу у кримінальних і цивільних справах : Постанова Верховного Суду України від 30.05.1997 № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97>.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
4. Горошко Е. Ю. Теория судебной экспертизы : курс лекций / Е. Ю. Горошко, И. А. Анищенко ; М-во внутр. Дел Респ. Беларусь, учреждение образования «Акад. М-ва внутр. Дел Респ. Беларусь». – Минск : Акад. МВД, 2013. – 219 с.
5. Бичкова С. С. Экспертиза в цивільному процесі України : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С. С. Бичкова. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2003. – 20 с.
6. Палиашвили А. Я. Экспертиза в суде по уголовным делам / А. Я. Палиашвили. – М. : Юрид. лит., 1973. – 142 с.
7. Шерстюк В. М. Організаційно-правові та морально-психологічні засади судово-експертної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Віра Миколаївна Шерстюк. – Харків, 2007. – 199 с.
8. Щербаковский М. Г. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений / М. Г. Щербаковский, А. А. Кравченко. – Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. – 78 с.
9. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза : курс общ. теории / Т. В. Аверьянова. – М. : Норма, 2006. – 480 с.